

KÖNYVISMERTETÉS.

1.

Várdai Béla: *Mikszáth Kálmán*. — König György: *Alfred de Musset*.
Mindkettő Budapest, 1910. Franklin. (A Kisfaludy-Társaság »Költők és Írók«
cízumú életrajzgyűjteményében.)

Mikszáth Kálmán meghalt.

A nehézkes testű, de fürgé szellemű nagy palóc, a kinek írásai-
ban a gráciák minden bája és könnyedsége egyesült, immár megkezdte
örök életét a magyar irodalomtörténet lapjain. Neve itt a legfényeseb-
bek közé fog tartozni. A Jókai mesélő ereje élt benne tovább, de a
realisabb kornak megfelelően realisabb köntösben. Lelke minden virágá-
nak a magyar földben, nemzeti külön mivoltunkban van erős gyökere.
Abban az időben élt, mikor az irodalom a hirlapírással forrott náluuk
együvé, s ez a körülmény tette őt a tárcza fejedelmévé. Megítélésében
sohsem szabad elfelejteni, hogy benne a hirlapírás érte el a legmagasabb
irodalmi fokot, hiszen még hosszabb lélekzetű regényei is tárcza-alakban
láttak napvilágot. E magyar föld különösségeinek még nem élt nála
művészibb krónikása. Közvetlensége és humora megtalálják az utat az
olvasó szívéhez, míg a magyarság ki nem hal.

Hirtelen halála a Herodotos irigy istenségét juttatja eszünkbe. Két
héttel előbb még jubileumán »igazán boldog embernek« mondta magát
és íme . . .

Mintha csak a görög tragédiák iszonyú végzete sujtotta volna le.

Mikor a Kisfaludy-Társaság a nagy író negyven éves jubileumára
Várdai Bélával megíratta ezt a könyvet, nem sejtette, hogy ily hamar
halott lesz az, a kinek kedvéért eltért attól az elvétől, hogy vállalatá-
ban élő író életrajza helyet nem foglalhat. Mégis erről a munkáról szólva
egy ideig el kell felednünk a szomorú gyászt, mert a szerző még élő
íróról írt, tehát nekünk is ebből a szempontból kell bírálnunk.

Várdai Béla neve nem ismeretlen már. Néhány aesthetikai czikkével
komoly és alapos készültségű tudósnak mutatta magát, a kiben van elég
mennyiségű jó ízlés, dicsérendő szorgalom, azonban valami különös mélyen
látás, az egyéniség lelki rugóinak biztos intuitióval történő megismerése,
a számtalan általános vonás mellett az egy különösnek megérezése és a

sok apró adatból összerakott írói léleknek synthetikus egységben való élénk állítása, — ez a néhány olyan tulajdonság, a mik nélkül a jó mesterember átlagán alig emelkedhetik fölül valaki, hiányzik belőle. Összes munkáit inkább a professzori lankadatlan, türelmes pepecselés, mint a korlátokat romboló tehetség megnyilatkozása jellemzi.

Ilyen ez a Mikszáthról szóló munkája is. Ez esetben még hozzá számos irányban kötve volt a keze. Mert Mikszáth akármilyen nagy művész, ma még nincs itt az ideje egy olyan objektív életrajznak, a mit legelőkelőbb irodalmi társaságunktól várunk róla. A Várdai munkáját is jobb lett volna, ha csak egy magánczég adja ki a díszes alkalomra, a melynél a nagyobb kelendősegre sz ámitás magától értetődik. A Kisfaludy-Társaság pedig oly művek kiadására vállalkozhatik, a melyek irodalmi értékűek, de kiadóra a nyereszkesedésre alapított vállalatok közt nem találunk.

Az egyik korlátozás tehát az, hogy élő íróról nem mondhatunk el mindent, a mi a szívünkön fekszik, a másik, hogy alkalmi műben az ember könnyen hajlandó a hibát takarni, a jót nagyítani. Várdai dicséretes buzgósággal igyekezett ezt a két korlátot nem láttatni, de mégis érezzük lépten-nyomon. Helyes discrétióval azt az elvet állapította meg magának, hogy az író élete körülményeiről alig mondjon többet, mint a miket az megírt a munkáiban. Ezt Mikszáthnál könnyű volt elérnie a nélkül, hogy könyve üres maradt volna, mert ez az írónk oly sokat beszél magáról és környezetéről, hogy szinte ott érezzük magunkat Szklabonyán, Kékkőn, stb. műveinek olvasása közben. Az ő ismerősei, kikhez nem egyszer visszavisszatér, nekünk is jó ismerőseink. A nagyerejű Mácsik, a ravasz Filcsik, a siket Prakovszky és a többi, mintha itt járnának közöttünk. Talán nincsen másik ilyen írónk, a kit a való élet annyira megihletett.

Aesthetikai értékeléseiben némi túlzást leszámítva ném hizelgő a Várdai könyve. Határozottan rámutat Mikszáth gyöngé alkotásaira, fogya-tékos, sovány meséire, de az újabb művek értékét túlságos magasra emeli. Hiszen Mikszáth kétségtelenül magával ragadja az olvasót. Soha nem lankadó könnyed mesélő előadása, mosolygó, bár néhol maró szatirája, derűs humora elévülhetetlen nyereségei irodalmunknak, de műveinek szétfolyó szerkezetét, sok fővárosi ékes magyartalanságát, kivált újabb munkáiban a sikamlósságok kedvelését szintén nem szabad elfelejteni. A nagy mesemondót az alkalom számtalanszor elragadja és tárgyától túlságos messze szokott kalandozni. A valóság utánzása, a Mikszáth elve, szintén nem állja meg helyét a maga egészében, mert Vojtinától is megtanulható, hogy a ki igazi malacot ríkatott, kuhin maradt. A művésztel szemben más követelményeink vannak, mint a valósággal szemben; a művészet világában nincs benne az egész valóság, hanem valamivel több és valamivel kevesebb.

Várdai adatai nyomán igazán nem tehetett mást, mint leírta Mikszáth műveinek fejlődését, s méltatta őket; megrajzolta egy küzdelmes, nehezen induló, de magasra jutott írói pálya külső történetét. A gyöngé, csaknem semmis milieu-rajz nem számítható könyve erényei közé. Új dolgokat nem mond, ha csak azt annak nem vesszük, hogy az elterjedt közhittel szemben kiigazítja Mikszáth születési dátumát 1849-ről

1847-re. Érdeme, hogy áttekintő képet nyújt a nagy palóc pályájáról és a lehetőségig igyekezett rámutatni azokra a hatásokra, a mik Mikszáth lelki formációjára befolyással lehettek. De az alkotó lélek mélyére nem mert bepillantani.

A mit Várdai Mikszáthtal nem mert megtenni, azt megkísérelte Musset-n König György, de ő meg nem volt rá képes.

Pedig ilyen kezdő fiatal embernek, mint König György, nem is tudnék hirtelenében jobb és szebb tárgyat, mint Alfred de Musset. Magasabb fajta megértés sükségtelen ennek a vonzó egyéniségnek helyes beállítására. Közepes gondolatok, fogékony szív, sok-sok finom művészet, egy kis léhaság, őszinte zokogás — imé az egész költő, a kinek dicsőítésére a komoly hollandus gyémántköszörűs morálját valló Taine talált feledhetetlen szavakat. Musset nem azért vonz, mintha igen nagy költő volna, ezt ma talán kevesen hiszik, hanem szeretjük, mert ember, mert egyéniség volt. Akart és tudott a maga módján élni és énekelni. Ez az, a mi benne örök érték. A míg a vonzó egyéniségeket megbecsülik, addig Musset mindig talál néhány szerető olvasóra.

Kár, hogy König György könyvéből Mussetnek éppen az egyénisége felejtődött ki. Helyette kapunk gyerekes banalításokat, a milyeneket intelligens embernek szánt könyvben intelligens író le sem merészel már írni közhely volta miatt. A »kora bélyegét minden író magán viseli« és hasonló naivságokat ma csak az a fiatal ember írja le újra meg újra, a ki fél, hogy a könyve valahogyan üresebb lesz a tarisznyájánál. Kár a sok köznapi szólam a classicismus és a romanticismusról, mert a Musset erős egyénisége igazán túlnőtt ezeken a kereteken.

Felejtí, hogy az életrajzírás művészete inkább abban nyilvánul meg, a mit a szerző elhallgat, mint az elbeszéltekben. Ezért eresztí bő lére Musset és Sand szerelmének éppen nem élvezetes történetét, holott jobban tette volna, ha itt a fontos lélektani mozzanatok megjelölése mellett egyszerűen utasítja olvasóit Haraszi Gyula cikkére a »Budapesti Szemlé«-ben. Ezért kapunk tőle komoly, megértető elemzés helyett, unalmas és iskolás tartalomelmondásokat. A műveknek illetően egyoldalú figyelembe vétele az összefüggő irodalomtörténetet író tudós feladata vagy a kritikusé, de nem az életrajzíróé. Neki első sorban a lelki egyénnel kell törődnie, s a művek is csak annyiban érdeklík, a mennyiben ama lélek symbolumai.

Hát hol maradt annak az inspiráló párisi életnek, hol a kornak rajza, »melynek gyermeke«, s melyet »megtagadni sohasem tud«?

De nem folytatjuk. Az ilyen könyvről legékesebben szólna úgy is a néma hallgatás.

N.

2.

*Jegyzetek a régi magyar irodalom történetéhez. Irtá Dr. Pintlér Jenő.
Jászberény, 1909. 15. l.*

Pintlér kitűnő irodalomtörténetének megjelenését nyomon követte egy kis füzetkéje, melyben munkájának írása közben fölmerült néhány adatát vagy vitás pontot próbál tisztázni. Ezek egyike a legrégibb magyar

találós mese: a Döbrentei-codex néhány sora. (1508-ból.) E tréfás meséről (Mese: *Soha tavol töle | benne vagion neki lelke: | egyes ketten. es harmas | . es nincsen benne valasztas | Raia kívül ü nezese | lankad. mikent ester | vigyaz felven mikent iudit | Mongya kedven kedvet: | mert meg' tüzött: mikent lövs | Idvössegnek hivattatik | (velönk) egybe lakozik elmenkben | es zivönknek allattyaban*) kimutatja, hogy vers és a Döbrentei-codex többi költeményéhez mérten nem is rossz vers. Ez alkalomból megemlíti, hogy Balassának is van egy aenigmája, továbbá, hogy az 1624-iki Uj propheta cz: egyleveles nyomtatványban s az 1629-iki lőcsei Meséskönyvbbe is vannak találós mesék. Érdekes az az adaléka is, amelyel Cserei kéziratossal följegyzéseiből kiegészíti ismereteinket a Vitéz Franciscoról s összeveti ezt az 1709-iki változatot a Ráskai-féle feldolgozással.

Utoljára hagyjuk közbülső cikkét, a mely Michaël de Ungariáról szól: Sági István közlését (*Magyar bejegyzések egy ősnomtatvány-colligatumban*. Magy. Könyvszemle. 1906. 345. l.) próbálja vele helyreigazítani, a kinek főforrása (úgy látom) Eggerer *Fragmen panis*-a volt — esetleg közvetve. Pintér megállapítja, hogy Sági tévedett, mert Michaël de Ungaria két ember. Ez utóbbi föltevés már Békesi Emil dolgozataiban megvolt (Kath. Szemle, 1899. ill. 1902.), a ki Magyar. Mihályt, ill. Magyarországi Mihályt különböztet meg; Nagy Lajos, illetve Hunyadi Mátyás korában. Horváth Cyrill nem csatlakozott-e föltevéshez s a közepek egyik legjobb ismerője, a kinek cikkére (PALL-LEX. pótk.) talán Sági is (mint leginkább megbízható forrásra) méltán támaszkodott, Katona Lajos sem különböztet meg két Michaelt. Pintérnek tehát nem szabad Sági dolgozatánál felületességről beszélnie. Jőmagunk a Horváth Cyrill szerkesztésében megjelent Sárospataki Füzetek-ben (1905. IV. f.) kifejtettük, hogy a látszólag két Michael alakja és szereplése jogosan egybeolvasztható, annál inkább, mert 1. semmi adatunk nincs arra, hogy az első Michael domokosrendű volt, 2. sehosem áll az, hogy a második Michael 1444-ben halt meg, sőt valószínűbb, hogy a *Fragmen Panis*-ban a fejezet élén álló ez évszám Michaelnek híres vitatkozására vonatkozik s akkor épen az tűnik ki, hogy ekkor még fiatal ember, s ugyanegy avval a Michaellel, a kinek munkái 1482-től kezdve látnak napvilágot. Nem bizonykodunk föltételekkel igazságunk mellett. De csak a valóban meglevő adatokat fogadjuk el adatoknak s ezért a különben lelkiismeretes Pintért épen mi nevezhetnők ezuttal felületesnek, ha Michaelnek 1444-ben Párisban bekövetkezett haláláról beszél, de a Könyvszemle cikkének szerzőjét nem mernők e hibával vádolni.

DR. GÁLOS REZSÓ.

3.

Lauvrière, É. *Alfred de Vigny*. Sa vie et son oeuvre. Paris, Armand Colin, 1909. 8-r, 378 l. Ára 4 fr.

Vigny költői végrendeletében (*L'Esprit pur*, 1863. márcz. 10. *Poésies* 267 l.) beéri azzal, ha évtizedenként egyszer fordul feléje az utókor figyelme. Óhaja beteljesedett; halála óta folyóiratok közlemé-

nyekben folyton foglalkoztak egyéniségével, de összefoglaló méltatások nagyobb időközökben jelentek meg (Sainte-Beuve, Faguet, Dupuy E.). Az érdeklődés századunkban nem csökkent, sőt fokozódott. A francia Akadémia 1906-ban jutalmazta Masson M. jellemrajzát;¹ 1909-ben jelent meg Lauvrière idézett könyve és 1910-ben Dupuy egy újabb kötetében kiadatlan levelek és töredékek alapján kiegészíti régebbi kutatásait. De ép úgy, mint művei végleges kiadását, várjuk a mélyreható és összefoglaló méltatást, mely a »tisztá szellem« költőjét beállítsa a múlt század francia irodalmának keretébe.

L. könyvének nem ez a célja. Egy angol Chatterton-kiadás (Oxford, Clarendon Press) adott alkalmat, hogy Vignyvel behatóbban foglalkozzék (176. 1. 2. j.). Kutatásainak töredékeit foglalja egybe és kiegészíti mások dolgozatainak eredményeivel, nevezetesen Dupuy és Estève kutatásait vette számba. A szerzőnek az angol irodalomban való jártassága sokszor támogatta a forrás vagy mintakép kimutatásában. A lélektani probléma azonban ennél jobban érdekli. Byron behatása alatt érzelmi irányba terelődik Vigny költészete, de erkölcsi kérdések folyton foglalkoztatják. Az angol költő skepticismusa és pessimismusa inkább értelmére, mint érzelmi világára hat (74., 75. l.). De ezzel élét is veszti, mert a költő hisz a jó, a szép, a becsület eszméiben, pessimista ugyan életfelfogásában, de műveiben idealismust vagy helyesebben optimismust hirdet, mely a haladás, a tökéletesedés gondolatában gyökereszik (376., 207. l.). A szerző utal erre az ellenmondásra, de meg nem fejt, belőle a következtetést le nem vonja. A költő pessimismusának fejlődését végigkíséri és forrását az agyvelő beteges gyengeségében (*infirmité mentale* 313. l.) találja. A költői alkotás láza kéjes érzést keltett benne, de a kimerültség, a testi vagy lelki zavar elnémitotta; ebből érthető terméketlensége (320., 322. l.).

Ez a felfogás egyoldalú, sőt téves. Vignyhez hasonló mélyen járó költői lélek fejlődését és hanyatlását egy jelszó alá nem sorozhatjuk. Hogy lelki vagy testi gyengeségének behatását méltathassuk, a normális alkotó költő képét kell meghatároznunk. Terméketlensége csak akkor tűnik fel, ha műveinek az átlagosnál mélyebb tartalmát nem vesszük számba. Sok kész vagy befejezetlen munkáját Vigny maga semmisítette meg, naplójába számos vázlatot jegyzett. Holta után is jelentek meg kiadatlan versek, ha nem is oly sűrűn, mint Victor Hugo-tól, a ki 1885 után néhány évig csaknem épp oly termékeny volt, mint életében. A költő pessimismusát saját művei czáfolják. A pessimismus túlzásában önmagát dönti meg, a mit Hartmann Ede példája bizonyít. De Vigny műveiben nem ragaszkodik ehhez az elvhez és mint gondolkodó Lucretius, Marcus Aurelius vagy Pascal közé volna-e sorolható, nagyon kétséges (192., 376. l.). Leghívebb jellemrajzát ma is Masson és Dupuy könyveiben találjuk.

A szerző négy részre és tizenkét fejezetre osztotta munkáját. Az első rész címe »VIRRADÁS«, a második »KIFEJLÉS«, a harmadik »ÉRETT

¹ Ism. l. »Budapesti Szemle«, 1910. ápr.

kor és sorvadás«, a negyediké »Dicső hanyatlás«. A festői címek mellett szívesen látnók az egyes korokat elhatároló évszámokat. A szerző azonban nem ragaszkodik az időrendhez, hanem az elsőben neveltetését és katonakorát, a harmadikban belső és külső életét jellemzi; a második és negyedik részt pedig műveinek szenteli. Az utóbbiakban több fogvatkozás tűnik fel. A szerző rövid előszavában mentegeti, hogy a Calmann-Lévy-féle kiadást használta, mert Delagrave véglegesnek mondott kiadása 1903—1908-ban jelent meg. Az 1909-ben befejezett könyv utalásait nem lehetett volna a legutolsó kiadásra vonatkoztatni? Masson »La Muse française« I. kötetét 1907-ben, II. kötetét 1909-ben tette hozzáférhetővé, de a szerző csak az eredeti kiadást ismeri (87. l. 1. j.).

Az egyes művek megítélésében elfogulatlan bíráló. Elismeri, hogy *Moïse* remekmű, hangsúlyozza a költő fenségét, a mit kortársai félreismertek (82., 85. l. 1. j.), de nem hűny szemet *Eloa*, *Cinq-Mars* vagy *Chatterton* gyöngéi előtt sem (89., 125., 191. l.). Elavult az, a mit Chénierhez való viszonyáról mond. Estève *Hélène*-kiadása kétségtelenné tette, hogy nem 1816—1820-ban szerezte, hanem 1821-ben, a mikor a görög szabadságharcz felkeltette a közfigyelmet. A szerző ezt elfogadja (69. l. 1. j., 71. l. téves 1824—1828.). De ép úgy görög tárgyú kisebb költeményei is csak 1819-ben, vagyis Chénier költeményeinek kinyomatása után keletkezettek, a mit Sainte-Beuve sejtett és Masson bebizonyított (*Revue d'Histoire littéraire*, XVI. k., 1909., 1—48. l.). A szerző azonban még Dupuy álláspontján van és védi Vigny-t Sainte-Beuve-vel szemben, a ki azzal gyanúsította, hogy egyes költeményeit korábbi évekről keltezte (72. l. 1. j.). Erre vallanak azonban egyes hasonlatok, gondolat- és szóismétlések, melyek csak Chénier-től, sőt egy ízben csak a kinyomtatott és Latouche által javított szövegből származhattak (99. l. 2. j., 102. l. 1. j.). Dupuy újabb adatokkal tudja-e megvédeni érvelését, arra utolsó könyve adja meg a választ.

Habár a részletek kifogásolhatók, a költő általános jellemzése találó: »Felszabadítva az én romantikus zsarnoksága alól, közvetett lirismusa, a mely egyesíteni tudta a gondolatot és a költészetet, nemcsak az önálló idealismus nemes példaképét adta hazájának; az egész világra oly művet hagyott, mely inkább fenséges mint terjedelmes, inkább nemes mint gazdag, inkább sugalló mint szemképráztató, s szükségével felejthetetlenül bájos érzetet kelt« (376. l.). E vonások értetik meg hatását vetélytársaira, Lamartinera, Hugora, Mussetre és utódaira, a kik közé sorolhatók Leconte de Lisle, Baudelaire, Coppée, Sully-Prudhomme. 1863 szeptember 17-én hűnyta le szemét *Les Destinées* költője és 1866-ban jelent meg *Poèmes et Stances* kötete, melyben Sully-Prudhomme örökségkép átveszi a költészetet a filozófiával egyesítő műzsát.

A nagy gonddal megírt könyv több téves adatára kell utalnunk; a 21. l. szerint Vigny anyja fiának besorozása és távozása alkalmával 1814. márczius 6-án (helyesen július) adott át egy »erkölcsi breviáriumot«, a mit azonban csak 1815. február 23-án tett meg, a mikor

másodszor távozott. A 67. l. 1. j. szerint a *Poèmes* című gyűjtemény 1822-iki kiadásában szerepel: *le Bain d'une Dame romaine*; helyébe *le Bain (fragment d'un poème de Suzanne)* címűt kell tennünk. A 269. l. 1. j. *Journal* mellől a lapszám hiányzik. A sajtóhibák elég gyakoriak, különösen a jegyzetek számozása téves: 7. l. 1752 h. 1572, 1750 h. 1570, 68. l. 1. j. h. 2., 86. l. 4. j. h. 1., 91. l. 1. j. h. 2., 100. l. 2. j. h. 1., 133. l. un bouche: h. une b., 182. l. 2. j. 1839 h. 1830, 301. l. Vigny: h. Vigny., 304. l. 2. j. h. 1., 307. l. 1. j. 1827 h. 1897, 308. l. 3. j. h. 1., 331. l. 1. j. Lemaistre: Lemaitre, 336. l. héréditairc: héréditaire, 360. l. 1853 h. 1858, 367. l. 1. j. hiányzik. A szerző nyelve néhol nehézkes, főképp a latinos szavak alkalmazása folytán: »La débilité native d'un être chétif, dont la volonté peu stable oscille sans cesse au gré d'une sensibilité trop délicate« (109. l.), vagy: »l'acreté du virus byronien ne saurait longtemps contracter en rictus diabolique l'expression naturellement »séraphique« de son pâle visage de rêveur« (92. l. 1. j.).

Az utolsó sorban kiemelt fogyatkozásokat egy gondosan átdolgozott második kiadás elkerülheti. Ha a felfogása nem is eredeti, a szerző könyve mint a Vigny-re vonatkozó 1909 előtti kutatások eredményeinek összefoglalása hasznos tájékoztató lehet. Vigny két képmása díszíti: az egyik Gigoux rajza nyomán a fiatal költőt, a másik egy fénykép után a tekintélyes akadémikust mutatja. Egy Barbierhez intézett levél hasonmásán a költő kézírását látjuk, a mivel a szerző a graphológiát hívja segítségül a költő idegállapota kimerült voltának bizonyítására.

KARL LAJOS.